MILLIY CHOLG‘U IJROCHILIGIDA IJODIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH: AN’ANA VA INNOVATSIYA UYG‘UNLIGI

Yuldashev Ahmadjon
yuldashevaxmadjon852@gmail.com
Qo‘qon davlat universiteti
“Cholg‘u ijrochiligi” kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy cholg‘u ijrochiligida ijodiy tafakkurni shakllantirishning nazariy asoslari, milliy musiqiy meros va an’anaviy “ustoz-shogird” tizimining o‘rni yoritiladi. Ijodiy tafakkur musiqiy obrazni anglash, kuy mazmunini mustaqil talqin qilish, ijro vositalarini ongli tanlash va ijro jarayonida badiiy qarorlar qabul qilish bilan bog‘liq jarayon sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: milliy cholg‘u, ijrochilik, ijodiy tafakkur, an’ana, ustoz-shogird, badiiy talqin, musiqiy meros

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan sharoitda milliy musiqa san’atini saqlash, rivojlantirish va uni yangi avlodga yetkazish dolzarb masalalardan biridir. Milliy cholg‘u ijrochiligi sohasida an’anaviy ijro maktablarini asrash bilan birga, yosh ijrochilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va yangi badiiy yechimlarni izlash qobiliyatini rivojlantirish muhimdir. Ijrochi asarni faqat nota matnini to‘g‘ri bajaruvchi mutaxassis sifatida emas, balki musiqiy mazmunni anglaydigan, obraz yarata oladigan va mustaqil badiiy qaror qabul qiladigan ijodkor sifatida shakllanishi lozim. Milliy musiqa merosini o‘rganishda cholg‘ularning tarixiy shakllanishi, ijro amaliyoti va an’anaviy musiqiy tafakkurini hisobga olish zarur.

O‘zbek mumtoz musiqasi, milliy cholg‘ular va ularning tarixiy rivojlanishiga oid ma’lumotlar Fitrat hamda T.S. Vizgo tadqiqotlarida yoritilgan [Fitrat A., 1993: 5–12; Vizgo T.S., 1980: 7–15]. Ushbu manbalar milliy cholg‘u ijrochiligini tarixiy-madaniy jarayon bilan bog‘liq holda anglashga yordam beradi.

Maqolaning maqsadi milliy cholg‘u ijrochiligida ijodiy tafakkur tushunchasini ochib berish, an’anaviy ustoz-shogird tizimining imkoniyatlarini tahlil qilish va an’ana hamda ijodiy mustaqillik o‘rtasidagi bog‘liqlikni asoslashdan iborat.

Ijodiy tafakkur insonning mavjud bilim va tajribalarini yangi sharoitda qo‘llashi, muammoga noodatiy yondashishi hamda yangi g‘oya va yechimlarni ilgari surishi bilan tavsiflanadi. Musiqa san’atida bu jarayon eshitish, tasavvur, xotira, musiqiy idrok, emotsional kechinma va ijro texnikasining o‘zaro uyg‘unligini talab

qiladi. Milliy cholg‘u ijrochisining ijodiy tafakkuri bir necha tarkibiy jihatlarni qamrab oladi: musiqiy obrazni anglash; kuy mazmunini mustaqil talqin qilish; ijro vositalarini ongli tanlash; ohang va ritm xususiyatlarini his etish; improvizatsion fikrlash; ijro jarayonida mustaqil qaror qabul qilish; an’anaviy ijro uslubini zamonaviy badiiy qarashlar bilan uyg‘unlashtirish.

Ijodiy tafakkur texnik mahoratga qarama-qarshi emas. Aksincha, texnik tayyorgarlik ijrochining badiiy g‘oyasini ro‘yobga chiqarish vositasidir. Dutor, rubob, g‘ijjak yoki nay ijrochisi nota balandligi va ritmik qiymatlarni o‘zlashtirish bilan cheklanmasdan, asarning janri, uslubi, xarakteri, frazirovkasi va badiiy obrazini ham tahlil qilishi lozim. Milliy cholg‘ularning tarixiy rivojlanishi va ijro imkoniyatlarini bilish asarning mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi [Fitrat A., 1993: 15–25; Vizgo T.S., 1980: 20–28]. Shu tariqa ijro mexanik takrorlashdan ongli badiiy talqin darajasiga ko‘tariladi.

O‘zbek milliy cholg‘u ijrochiligining shakllanishida “ustoz-shogird” an’anasi alohida o‘rin tutadi. Ushbu tizim orqali ijro uslubi, repertuar, sozandachilik tajribasi va milliy musiqiy tafakkur avloddan avlodga o‘tib kelgan. Shogird ustoz ijrosini tinglaydi, kuzatadi, takrorlaydi va bosqichma-bosqich mustaqil ijroga o‘tadi. Maqom san’ati va uning ijro an’analari tarixiy-madaniy jarayonlar bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, I. Rajabov tadqiqotlarida ham shu jihatlar tahlil qilingan [Rajabov I., 1963: 180–190]. An’anaviy ta’limning kuchli tomoni shundaki, musiqiy bilim faqat nazariy ma’lumot sifatida emas, balki bevosita ijro tajribasi orqali o‘zlashtiriladi. Biroq bugungi ta’lim sharoitida “ustoz-shogird” tizimini faqat taqlid qilish deb tushunish to‘g‘ri emas. Shogird ustoz ijrosini o‘zlashtirgach, uslubning ichki qonuniyatlarini anglab, o‘zining individual ijro xususiyatlarini shakllantirishi lozim.

Demak, an’anani davom ettirish tayyor namunani o‘zgartirmasdan takrorlash bilangina cheklanmaydi. An’ana ijrochiga uslubiy mezon, badiiy did va milliy musiqiy tafakkur beradi; ijodiy mustaqillik esa shu tajribani chuqur anglagan holda shaxsiy talqin yaratish imkonini beradi. An’ana va innovatsiya bir-birini inkor etmaydi: milliy ijro maktabi ijodiy izlanish uchun mustahkam poydevor bo‘la oladi.

Milliy cholg‘u ijrochiligida ijodiy tafakkurni rivojlantirish texnik mahorat, musiqiy idrok, badiiy tahlil va mustaqil qaror qabul qilishni bir butun jarayon sifatida tashkil etishni talab qiladi. Ijrochi asarning nota matnini to‘g‘ri bajarish bilan birga, uning janri, uslubi, xarakteri va badiiy mazmunini anglay olishi kerak. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, “ustoz-shogird” an’anasi milliy ijrochilik tajribasini saqlash va uzatishning muhim shaklidir. Shu bilan birga, uning samarasi shogirdning mustaqil fikrlashi va individual ijro uslubini shakllantirishiga ham bog‘liq. Shuning uchun

ta’lim jarayonida an’anaviy ijro namunalari bilan ishlash, musiqiy asar mazmunini muhokama qilish va talabaning o‘z talqinini asoslab berishiga imkon yaratish lozim.

Milliy cholg‘u ijrochiligining kelajakdagi taraqqiyoti an’anani saqlash va ijodiy tafakkurni rivojlantirishni uyg‘un olib borishga bog‘liq. Bunday yondashuv milliy musiqiy merosning davomiyligini ta’minlab, ijrochining mustaqil va mas’uliyatli san’atkor sifatida kamol topishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Fitrat A. O‘zbek klassik muzikasi va uning tarixi. – Toshkent: Fan, 1993.
2. Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. – Toshkent: Fan, 1963.
3. Vizgo T.S. Музыкальные инструменты Средней Азии. – Москва: Музыка, 1980.